

Avizul Comitetului Economic și Social European pe tema „Orizont 2020: foi de parcurs privind îmbătrânirea” (aviz din proprie inițiativă)

(2012/C 229/03)

Raportor unic: **dna Renate HEINISCH**

La 14 iulie 2011, în conformitate cu articolul 29 alineatul (2) din Regulamentul de procedură, Comitetul Economic și Social European a hotărât să elaboreze un aviz din proprie inițiativă pe tema

„Orizont 2020: foi de parcurs privind îmbătrânirea”

(aviz din proprie inițiativă).

Secțiunea pentru piața unică, producție și consum, însărcinată cu pregătirea lucrărilor Comitetului pe această temă, și-a adoptat avizul la 8 mai 2012.

În cea de-a 481-a sesiune plenară, care a avut loc la 23 și 24 mai 2011 (ședința din 23 mai), Comitetul Economic și Social European a adoptat prezentul aviz cu 184 de voturi pentru, 3 voturi împotriva și 4 abțineri.

1. Concluzii și recomandări

1.1 Pentru a depăși marile provocări și a exploata oportunitățile pe care la aduc cu sine schimbările demografice pentru viitoarele evoluții sociale și economice, statele membre ale Uniunii Europene trebuie să adopte în următorii ani măsuri potrivite la diferite niveluri și într-o multitudine de domenii.

1.2 Cercetarea coordonată poate contribui în mod decisiv la adoptarea unor măsuri adecvate la nivel regional, național și european, furnizând baze de planificare și de decizie bine fondate.

1.3 CESE susține fără rezerve cerința exprimată în repetate rânduri ca cercetarea europeană în domeniul îmbătrânirii și schimbărilor demografice să se efectueze pe termen lung și în mod interdisciplinar, la nivel transnațional sau cel puțin pe baze comparabile.

1.4 Pentru o cercetare europeană la nivel de excelență, infrastructura corespunzătoare și coordonarea integratoare a activităților de cercetare reprezintă, de asemenea, o premisă centrală. O coordonare la nivel central este necesară și pentru stabilirea bugetului și alocarea mijloacelor financiare. Comitetul recomandă, de aceea, înființarea unui centru european pentru cercetarea în domeniul îmbătrânirii, care ar putea prelua sarcinile în materie de coordonare.

1.5 Foile de parcurs pentru elaborarea unor programe de cercetare pe termen lung reprezintă instrumente utile pentru a stabili priorități pentru cercetarea viitoare. Foile de parcurs actuale privind îmbătrânirea și schimbările demografice au evidențiat deja aspecte importante care sunt relevante pentru inițiativa Orizont 2020 ⁽¹⁾.

1.6 Comitetul salută faptul că în componenta tematică „Provocări societale” a PC8 este prevăzută o prioritate de cercetare intitulată „sănătate, schimbări demografice și bunăstare” ⁽²⁾.

1.7 Comitetul îndeamnă ca, pe lângă prioritățile de cercetare actuale menționate în foile de parcurs actuale și „Orizont 2020”, cercetarea europeană viitoare să abordeze și domeniul considerabil mai inovatoare și potențial mai problematic ale îmbătrânirii și schimbărilor demografice. Acestea includ teme precum menținerea sănătății și reabilitarea, prelungirea vieții profesionale active, cerințele privind o autonomie existențială și o răspundere socială sporită, învățarea în vederea unei vieți lungi, efectele tehnologizării extinse a domeniilor vieții și întrebările care se pun pentru societatea europeană în fața schimbărilor demografice, sociale și tehnologice.

2. Motivare / Observații generale

2.1 Pentru depășirea provocărilor și exploatarea oportunităților pe care le aduc cu sine schimbările demografice, este imperios necesar să se pună la dispoziție, în următorii ani, baze de planificare și decizie bine fondate pentru adoptarea unor măsuri orientative. Astfel de baze se creează în special prin cercetarea corespunzătoare. Rezultatele programelor de cercetare europene din ultimii ani, ca, de exemplu, cel de-a 5-lea, al 6-lea și al 7-lea program-cadru ⁽³⁾, programul comun „Asistență pentru autonomie la domiciliu” ⁽⁴⁾ (AAL) ⁽⁵⁾, programul-cadru pentru competitivitate și inovare (CIP) ⁽⁶⁾ și activitățile ERA-Net au demonstrat în mod clar utilitatea cercetării. Cercetarea poate contribui în mod decisiv la înfruntarea schimbărilor demografice și la utilizarea potențialelor lor beneficii la nivel regional, național și european.

⁽²⁾ A se vedea nota de subsol nr. 1.

⁽³⁾ JO L 26, 1.2.1999, p. 1, JO L 232, 29.8.2002, p. 1 și JO L 412, 30.12.2006, p. 1, precum și JO C 65, 17.3.2006, p. 9.

⁽⁴⁾ <http://www.aal-europe.eu>.

⁽⁵⁾ A se vedea <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/1726&format=HTML&aged=1&language=DE>.

⁽⁶⁾ JO L 310, 9.11.2006, p. 15, precum și JO C 65, 17.3.2006, p. 22

⁽¹⁾ COM(2011) 809 final.

2.2 Foile de parcurs servesc la elaborarea unor programe de cercetare pe termen lung. Acestea reprezintă o modalitate adecvată de a explora posibile căi de dezvoltare sau scenarii viitoare, pentru a evidenția legăturile transsectoriale necesare, pentru a identifica partenerii de cooperare și actorii relevanți, pentru a determina marjele de manevră politice și opțiunile de finanțare, precum și pentru a dezvolta strategii pentru punerea în aplicare a proceselor și a rezultatelor.

2.3 În ultimii ani, au fost concepute și implementate foi de parcurs referitoare la cercetare în multe domenii. Din multitudinea de foi de parcurs naționale și internaționale actuale sunt menționate doar câteva cu titlu de exemplu: Foaia de parcurs elvețiană pentru infrastructurile de cercetare⁽⁷⁾, Proiectul german BMBF „Foaia de parcurs privind tehnologiile de mediu 2020”⁽⁸⁾, Foaia de parcurs a republicanilor din SUA privind viitorul Americii⁽⁹⁾, Foaia de parcurs ERA privind dezvoltarea de clădiri eficiente din punct de vedere energetic⁽¹⁰⁾, Foaia de parcurs în domeniul cercetării VPH-FET (*Virtual Physiological Human-Future and Emerging Technologies*)⁽¹¹⁾.

2.4 Au fost elaborate foi de parcurs tematice privind viitoarea cercetare și inovare în domeniul îmbătrânirii și schimbărilor demografice cu privire la aspecte de sănătate în sensul cel mai larg al cuvântului. Dintre acestea fac parte, printre altele, Foile de parcurs ale proiectelor europene „*Future BNCI: Future Directions in Brain/Neuronal Computer Interaction (BNCI) Research*” (Viitorul BNCI: Viitoare direcții în cercetarea în domeniul interacțiunii dintre computer și creierul uman/rețelele neuronale) (2010-2011); „*DIAMAP: Road Map for Diabetes Research in Europe*” (DIAMAP: Foaie de parcurs pentru cercetarea în domeniul diabetului în Europa) (2008-2010); „*ROAMER: A Roadmap for Mental Health Research in Europe*” (ROAMER: O foaie de parcurs pentru cercetarea în domeniul sănătății mentale în Europa) (2011-2014); „*WhyWeAge: A road map for molecular biogerontology*” (De ce îmbătrânim: o foaie de parcurs pentru biogerontologia moleculară) (2008-2010)”⁽¹²⁾, dar și foi de parcurs naționale, ca, de exemplu, Foaia de parcurs pentru programul de cercetare în domeniul sănătății al guvernului federal german⁽¹³⁾.

2.5 De asemenea, foile de parcurs cu orientare tematică largă din domeniul îmbătrânirii și al schimbărilor demografice, și anume cele elaborate în cadrul proiectelor europene FUTURAGE - O foaie de parcurs pentru cercetarea în domeniul îmbătrânirii⁽¹⁴⁾ și BRAID: *Bridging Research in Ageing and ICT Development* (Conectarea cercetării în domeniul

îmbătrânirii cu dezvoltarea TIC) (2010-2012)⁽¹⁵⁾ menționează aspecte legate de sănătate ale priorităților din domeniul cercetării. Foaia de parcurs FUTURAGE conține trei accente tematice legate de sănătate: „*Healthy Ageing for More Life in Years*” (Îmbătrânirea în condiții bune de sănătate pentru un plus de viață la bătrânețe), „*Maintaining and Regaining Mental Capacity*” (Menținerea și redobândirea capacităților mentale) și „*Biogerontology: from Mechanisms to Interventions*” (Biogerontologia: de la mecanisme la intervenții)⁽¹⁶⁾. În cadrul proiectului BRAID este vorba despre componenta „*Health and Care in Life*” (Sănătatea și îngrijirea pe parcursul vieții).

2.6 Comisia intenționează să pună la dispoziție prin parteneriate public-privat și public-public⁽¹⁷⁾ alte instrumente pentru depășirea actualelor provocări sociale⁽¹⁸⁾. Inițiativele comune includ în special parteneriatele europene în domeniul inovării (EIP), dintre care merită menționate Parteneriatul european în domeniul inovării pentru îmbătrânirea activă și în condiții bune de sănătate (EIP AHA)⁽¹⁹⁾, Agenda digitală pentru Europa⁽²⁰⁾, inițiativa de programare în comun „Mai mulți ani, o viață mai bună - potențialul și dificultățile schimbărilor demografice” (MYBL)⁽²¹⁾, precum și programul planificat „Orizont 2020”⁽²²⁾.

2.7 În ciuda acestor abordări necesare și importante orientate către constituirea de parteneriate de cercetare și inovare, sunt în mod imperios necesare activități de cercetare suplimentare. Lumea – societatea – tehnologia – medicina – populația care îmbătrânește se schimbă continuu. De aceea, este în permanență nevoie de cercetare nouă, pentru a ne putea pregăti la timp, prin măsuri (politice) corespunzătoare, la noile condiții și pentru a nu pierde pasul cu evoluțiile.

2.8 Prin urmare, CESE salută sprijinul Comisiei Europene pentru inițiativele comune de planificare a unor programe și pentru dezvoltarea unor foi de parcurs privind viitoarele activități de cercetare în domeniul îmbătrânirii și schimbărilor demografice⁽²³⁾, precum și prevederea unei priorități în materie de cercetare intitulată „Sănătate, schimbări demografice și bunăstare” în cadrul componentei tematice „Provocări societale” a „Orizont 2020”⁽²⁴⁾.

3. Observații specifice

3.1 Infrastructura necesară

3.1.1 De mult timp, se solicită ca cercetarea europeană să se realizeze pe termen lung și în mod interdisciplinar, la nivel transnațional sau cel puțin pe baze comparabile⁽²⁵⁾. Aceste

⁽⁷⁾ Federația elvețiană, Departamentul elvețian de interne EDI, Secretariatul de stat pentru educație și cercetare SBF, Secțiunea Cercetarea națională, 2011: Foaia de parcurs elvețiană privind infrastructurile de cercetare. Disponibilă la adresa: http://www.sbf.admin.ch/html/dokumentation/publikationen/forschung/11.03.30.NFO.RoadmapForschungsinfrastrukturen_d.pdf.

⁽⁸⁾ Schipll, J. et al.: *Roadmap Umweltechnologien 2020 – Endbericht* (Foaia de parcurs privind tehnologiile de mediu 2020 – raport final). Karlsruhe: Forschungszentrum Karlsruhe 2009 (Wissenschaftliche Berichte FZKA 7519).

⁽⁹⁾ <http://www.roadmap.republicans.budget.house.gov>.

⁽¹⁰⁾ <http://www.era.cobuild.eu>.

⁽¹¹⁾ http://www.biomedtown.org/biomed_town/VPHFET.

⁽¹²⁾ <http://future-bnci.org>; <http://www.diamap.eu>; <http://www.roamer-mh.org>; <http://www.whoweage.eu>.

⁽¹³⁾ Consiliul de cercetare în domeniul sănătății (GFR) al Ministerului federal pentru educație și cercetare (ed.) (2007): Foaia de parcurs pentru programul de cercetare în domeniul sănătății al guvernului federal. Bonn/Berlin: BMBF.

⁽¹⁴⁾ <http://futurage.group.shef.ac.uk/road-map.html>.

⁽¹⁵⁾ <http://www.braidproject.eu>.

⁽¹⁶⁾ Viitorul cercetării europene în domeniul îmbătrânirii: O foaie de parcurs.

⁽¹⁷⁾ Exemple de parteneriate public-public (P2P) sunt: ERA-NET și ERA-NET Plus, inițiativele bazate pe articolul 185 și programarea în comun (Joint Programming – JP). Din parteneriatele public-privat (PPP) în domeniul cercetării și inovării fac parte, de exemplu, inițiativele tehnologice comune (JTI) și Internetul viitorului.

⁽¹⁸⁾ Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliul, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor, COM(2011) 572 final [COM(2011) 572 final, 21.9.2011].

⁽¹⁹⁾ A se vedea IP/10/1288.

⁽²⁰⁾ A se vedea IP/10/581, MEMO/10/199 și MEMO/10/200.

⁽²¹⁾ A se vedea <http://www.jp-demographic.eu>.

⁽²²⁾ MEMO-11-435.

⁽²³⁾ A se vedea, printre altele, JO C 132, 3.5.2011, p. 39 privind COM(2010) 546 final.

⁽²⁴⁾ COM(2011) 809 final.

⁽²⁵⁾ A se vedea, printre altele, JO C 74, 23.3.2005, p. 44.

cerințe pot fi preluate și repetate aici fără rezerve. Faptul că în cadrul unei cercetări comparative trebuie să se țină seama de diferitele condiții structurale este de la sine înțeles.

3.1.2 Cercetarea privind domeniul tematic „Îmbătrânirea” trebuie să includă mai întâi toți actorii care se ocupă de această tematică. Dintre aceștia fac parte oamenii de știință din domeniul științelor naturii, științelor vieții și științelor sociale, ingineri și designeri, producători și prestatori de servicii, responsabili politici, arhitecți, planificatori urbani și ai rețelelor de transport, reprezentanți ai economiei și societății civile și în special persoanele în vârstă însele. Prin urmare, merită salută integrarea planificată a diferitelor instrumente europene de sprijin (ERA-Net, ERA-Net Plus și INNOVA și PRO INNO) într-un instrument mai flexibil ERA-NET, în vederea simplificării participării actorilor relevanți.

3.1.3 Infrastructura corespunzătoare și coordonarea integratoare a activităților de cercetare reprezintă o premisă centrală pentru o cercetare europeană la nivel de excelență într-un spațiu european de cercetare (SEC). O coordonare la nivel central este necesară și pentru stabilirea bugetului și alocarea mijloacelor financiare. Astfel, activitățile de cercetare de la nivel regional nu devin în niciun caz superflue. Cu toate acestea, este de dorit o compatibilitate cât mai ridicată a activităților de cercetare naționale separate, pentru ca rezultatele să poată fi analizate și evaluate în mod comparativ. Prin urmare, Comitetul recomandă înființarea unui centru european pentru cercetarea în domeniul îmbătrânirii, care ar putea prelua sarcinile în materie de coordonare.

3.2 Acțiuni suplimentare necesare

3.2.1 Dincolo de cerințele generale menționate, se delimitează domenii tematice care trebuie investigate mai puternic pe viitor. În prezent, trăim nu doar schimbări demografice fără precedent, ci și evoluții tehnologice care pot transforma în mod durabil viața socială, îngrijirea sănătății și raportul nostru cu mediul.

3.2.2 Menținerea sănătății

Un prim mare domeniu de cercetare ar trebuie să includă toate chestiunile care au legătură cu tema sănătății, deoarece sănătatea fizică și mentală reprezintă o premisă centrală a unei vieți autonome și active la bătrânețe. Întrebări referitoare la sănătate sunt, de exemplu:

- Cum pot fi motivați oamenii încă din copilărie să adopte un stil de viață sănătos?
- Ce strategii sunt necesare pentru a asigura un sprijin precis și extinderea măsurilor de prevenire?
- Ce tipuri de tratament și de reabilitare s-au dovedit deosebit de eficiente la nivel internațional? În ce domenii există decalaje sau este nevoie de cercetare și dezvoltare suplimentară?
- Cum se poate îmbunătăți competența pacienților?
- Cum pot fi evitate sau cel puțin recunoscute timpuriu și tratate amenințările transnaționale la adresa sănătății, bolile rare, bolile cronice, demența și alte boli neurodegenerative?

— Trebuie eliminate decalajele în ceea ce privește investigarea eficacității medicamentelor și a interacțiunilor lor la persoanele mai în vârstă, în special la femei. În prezent, medicamentele sunt testate predominant pe tineri, însă sunt consumate în cea mai mare parte de bătrâni.

— Ar trebui să subliniem rolul durerilor cronice în cazul stării de sănătate a persoanelor vârstnice, în special modul în care putem reduce durerile/disconfortul populației aflate în curs de îmbătrânire din UE.

— Până acum, abuzul de alcool și droguri la bătrânețe, cauzele acestora, precum și consecințele fizice, psihice și sociale asociate acestora nu au fost investigate decât într-o mică măsură.

3.2.3 O viață profesională activă mai lungă

Având în vedere schimbările structurale ale vârstei populației și creșterea speranței de viață, rămânerea mai îndelungată în câmpul muncii devine o necesitate inevitabilă. De aici decurg întrebări referitoare la cercetare, cum ar fi:

— Ce atitudine au lucrătorii față de o flexibilizare a limitei de vârstă? De ce depind diferitele atitudini (de exemplu, tipul muncii/condițiile securității sociale/condițiile regionale etc.)?

— Cum pot fi create condiții-cadru pentru educație și prevenire, pentru a permite și a extinde flexibilizarea? Ce experiențe s-au realizat deja în diferitele țări și cum pot fi utilizate acestea?

— Cum pot fi organizate locurile de muncă, programele de muncă, sarcinile de muncă, pentru a permite lucrătorilor o viață profesională activă mai lungă? Ce rol pot juca în aceste context inovațiile tehnologice?

— Ce posibilități de promovare a angajamentului civic sunt sau ar putea fi implementate în întreprinderi, pentru a promova acest angajament deja din perioada activității profesionale? Ce experiențe s-au realizat în diferite țări?

3.2.4 Viață autonomă, liberă și responsabilă

Prin reducerea cotei tinerilor în cadrul populației, vor descrește și posibilitățile de sprijin personal pentru persoanele mai în vârstă. Prin urmare, pe viitor, persoanele mai în vârstă vor trebui să își asume o responsabilitate sporită pentru autonomia lor și pentru participarea lor socială. Printre întrebările referitoare la cercetare în acest context se numără următoarele:

— Cum este înțeleasă în diferite țări autonomia persoanelor vârstnice și ce consecințe decurg de aici pentru consolidarea și promovarea sistematică a unui mod corespunzător de organizare a vieții?

— Cum este înțeleasă în diferite țări responsabilitatea persoanelor vârstnice (de exemplu, pentru generațiile ulterioare, pentru mediu) și ce consecințe decurg de aici? Cum se organizează persoanele vârstnice însele, cum organizează ele oferte pentru generația lor și generațiile ulterioare? Cum se angajează pentru semenii lor, pentru vecinătate, pentru mediu?

- Ce forme de sprijin local sunt necesare pentru această organizare autonomă? Și acest aspect trebuie studiat în contexte structural comparabile (locale, regionale).
- În general, ar trebui investigat în diferite contexte comparabile din punct de vedere structural (de exemplu în regiunile urbane și rurale din diferite țări) cum pot promova autoritățile locale un stil de viață activ, responsabil al persoanelor vârstnice, de exemplu printr-o politică urbană, a locuințelor și a transportului corespunzătoare pentru persoanele de toate vârstele.
- Cum se pot crea și sprijini „comunități de îngrijire” ca expresie a răspunderii partajate? Cum cooperează deja familiile, persoanele angajate civic și persoanele active profesional în contextul îngrijirii (de exemplu a persoanelor care suferă de afecțiuni fizice cronice sau de demență)? Cum pot fi sprijinite astfel de comunități prin utilizarea unor sisteme tehnice de asistență? Cum tratează întreprinderilor nevoile lor? Ce forme de răspundere partajată pot fi observate în diferitele țări? Cum se integrează aceste comunități de îngrijire în politica socială a statelor și în planificarea (structural)-socială a localităților?
- Ce forme de locuit și de viață și-au dovedit utilitatea și pot fi preluate – tot pe plan internațional – pentru persoanele în vârstă, și în special pentru persoanele foarte vârstnice care locuiesc singure sau sunt bolnave de demență?

3.2.5 Educație

Între timp, a devenit evident că o societate în curs de îmbătrânire presupune ca fiecare persoană să fie implicată în învățarea pe tot parcursul vieții. De aici decurg întrebări referitoare la cercetare, cum ar fi:

- Cum poate deveni învățarea pe tot parcursul vieții învățare pentru o viață lungă?
- Ce oferte educaționale pot fi puse la dispoziție pentru o populație în curs de îmbătrânire, pe lângă ofertele de perfecționare profesională? Cum trebuie structurate astfel de oferte pentru a încuraja învățarea activă?
- Ce oferte educaționale sunt necesare pentru persoanele care sunt interesate de angajamentul civic?
- Ce importanță are educația estetică pentru conservarea capacităților cognitive și emoționale, precum și a creativității la bătrânețe? Ce consecințe se pot trage dintr-o comparație internațională a ofertelor educaționale?
- Ce rol joacă diferitele instituții de învățământ (universități, universități populare etc.) în consolidarea diverselor competențe, de exemplu în ceea ce privește utilizarea noilor tehnologii, angajamentul civic, activitățile de îngrijire, transmiterea cunoștințelor sociale și de specialitate etc.?

3.2.6 Tehnologizarea tuturor domeniilor vieții

Au fost foarte puțin cercetate efectele pe termen lung ale pătrunderii din ce în ce mai extinse a tehnologiei în toate domeniile sociale și ale necesității utilizării unor sisteme tehnologice pentru sprijinirea unei vieți autonome, active și participative la bătrânețe. De aici decurge o nevoie urgentă de cercetare cu privire la întrebări precum:

- Ce măsuri tehnologice, organizatorice, organizaționale și de promovare a acceptării sunt necesare pentru a se exploata potențialul tehnologiilor de monitorizare, îngrijire medicală și reabilitare la distanță (*tele-Monitoring*, *tele-Health* și *tele-Rehabilitation*, într-un mod eficient și acceptabil din punct de vedere etic, în vederea îmbunătățirii asistenței medicale)?
- Ce cerințe organizatorice, juridice, etice și legate de tehnologia de protecția datelor se impun la introducerea pe scară largă a unor astfel de sisteme pentru organizarea și reglementarea la nivel local, regional, național și european?
- Ce efecte pe termen lung are utilizarea sporită a sistemelor tehnologice asupra relațiilor dintre persoanele vârstnice și rudele acestora, între pacienți și medici, între persoanele care necesită îngrijire și îngrijitorii lor informal sau profesionali?
- Implicațiile psihologice, sociale și etice ale implantării din ce în ce mai extinse a senzorilor și a altor artefacte tehnologice în corpul uman au fost, de asemenea, puțin cercetate. Ce efecte au aceste posibilități asupra imaginii de sine și identității persoanelor afectate, pe de o parte, și asupra percepției sociale a bolii, sănătății sau handicapului, pe de altă parte?

Se cunosc la fel de puține lucruri despre posibilitățile de creare a unui ambient bazat pe tehnologie, dar cu rol de sprijin emoțional, pentru un sfârșit demn al vieții, de exemplu prin muzică și iluminare.

3.2.7 Societatea europeană a viitorului

Un ultim raport de cercetare ar trebui să includă toate întrebările care sunt legate de schimbările actuale și viitoare ale societății europene. Întrebările corespunzătoare privind cercetarea se referă, printre altele, la imaginile vârstei, diferențele culturale, experiențele divergente și inegalitățile existente în ceea ce privește condițiile de viață în Europa.

- Ce viziuni privind îmbătrânirea activă și bătrânețea se întâlnesc în diferitele țări europene din perspectiva schimbărilor demografice? Cum poate promova schimbul de experiență între țări dezvoltarea unor imagini realiste privind bătrânețea în locul unor stereotipuri?
- Cum îmbătrânesc oamenii în diferitele culturi care sunt din ce în ce mai reprezentate în statele membre? Ce semnificație au vârsta, boala și moartea în fiecare cultură? Cum se pot organiza schimburi de experiență și cum pot contribui acestea la înțelegerea și la îmbogățirea reciprocă?

- Ce rol au muzica și artele plastice în procesul îmbătrânirii în diferite culturi? Ce consecințe decurg de aici și cum pot fi exploatare efectele pozitive pentru alte persoane?
- Cum pot fi create punți între experiențele din ce în ce mai divergente dintre generații și din cadrul unei generații, care se datorează speranței crescute de viață și transformărilor sociale și tehnologice rapide? Cum sunt posibile, în aceste condiții, înțelegerea și învățarea reciprocă?
- Întrebări asemănătoare se pun în ceea ce privește inegalitățile existente – și în parte chiar în creștere – între condițiile de viață dintre țările europene și din interiorul acestora.
- O altă întrebare care nu a primit răspuns este cum se reflectă abordarea morții, diferită de la țară la țară, asupra indivizilor care îmbătrânesc și asupra societății în ansamblu. În contextul specific al unei societăți în curs de îmbătrânire, nu pot fi ignorate această întrebare și eventualele sale consecințe.

Bruxelles, 23 mai 2012

Președintele
Comitetului Economic și Social European
Staffan NILSSON
